

Bethelkerk Den Haag

Vespers bij het kerkasiel van het Armeense gezin Tamrazyan
met de Dominicaanse Familie – 1 januari 2019
Overweging

Erik Borgman

1.

Het is niet overdreven om te zeggen dat wij hier zijn dankzij Maria. Niet de mensen van het buurt- en kerkhuis Bethel en van de protestantse kerk in Den Haag – dat zou pas was zijn, als jullie hier dankzij Maria zouden zijn, maar vrees niet, zo bot is Onze Lieve Vrouw niet – niet de familie Tamrazyan, maar wel wij, dominicanen, leden van de Dominicaanse Familie en de meesten die vandaag hoe dan ook zijn aangespoeld. We staan hier dankzij Maria die op een bijzondere wijze een beschermvrouwe – patrones, zeggen we in katholiek jargon – is van de dominicanenorde. Immers, zij draagt in zich Gods levende Woord dat wij als leden van de orde van de prediking geroepen zijn te verkondigen, en door hem te dragen, te baren en met hem op te trekken tijdens zijn leven verkondigt zij hem en is daarin ons tot voorbeeld.

Wij staan hier dankzij Maria, maar als een verstandige moeder ging zij subtiel te werk. Zij speelde het via de band van het schilderij waarvan hier een reproductie staat. Vorig jaar kreeg Anja, mijn vrouw, de afbeelding als digitale kerstkaart van iemand die zij niet eens echt goed kende. Hij was simpelweg in een e-mail geplakt en voorzien van een kerstgroet. Anja stuurde de mail aan mij door en ik was onmiddellijk onder de indruk. Om niet te zeggen dat ik verpletterd was. En nog altijd. Een reproductie van het schilderij dat *Madonna del Mare Nostrum* bleek te heten, hangt inmiddels tamelijk prominent in onze huiskamer en iedere keer als ik ernaar kijk grijpt het mij aan. Ik schreef erover, een samenvatting van die schrijfsels verscheen in de vredeskrant van de vredesorganisatie Pax, samen met een reproductie van de Madonna. Dat werd gezien, de Madonna maakte furore en verscheen in de Vredesweek op de omslag van talrijke orden van dienst in het land, zoals zij vandaag op de omslag van de onze verschijnt. Hoe de grote reproductie van de Madonna precies in Bethel terecht is gekomen weet ik niet, maar op 3 december kreeg ik bericht dat de Madonna inmiddels in Bethel te vinden was, dat zij daar veel indruk maakte op de bezoekers en of ik ervoor voelde rondom het schilderij een deel van de doorlopende liturgie in de Bethel in te vullen. Ik hoorde dit als typisch een vraag aan ons als dominicanen: onze beschermvrouwe was ons klaarblijkelijk als predikster voorgegaan en nu werden wij gevraagd haar als predikers te volgen.

En zo staan we dan nu hier. Niet op eigen initiatief, maar omdat wij gevraagd zijn, geroepen – zoals Maria geroepen is, gevraagd zegt zij zelf, in de versie van haar loflied, het Magnificat, dat wij nog zullen zingen – en wij niet anders konden dan aan die roeping gehoor geven. Zoals de mensen hier van Bethel en van de protestantse kerk in Den Haag naar hun overtuiging niet anders konden dan aan het verzoek gehoor geven het gezin Tamrazyan te huisvesten. Niet omdat zij zelig zijn en geholpen moeten worden – al is er niets mis met helpen als dat nodig is en is het een schande dat wij *Gutmensch* tegenwoordig als een scheldwoord beschouwen in plaats van als een fundamentele roeping –; maar de opvang van de familie Tamrazyan heeft wat mij betreft niet zoveel te maken met noodhulp, tenminste niet aan hen. Als er al iemand geholpen moet worden dan zijn wij het. Als er al redding nodig is, dan zijn wij het die gered moeten worden. De familie Tamrazyan zijn onze redders.

2.

Het gaat bij de *Madonna del Mare Nostrum* om een schilderij van de Amsterdamse ontwerper, fotograaf en sinds de millenniumwisseling vooral schilder Hans Versteeg – als kunstenaar noemt hij zichzelf Hansa – die zich specialiseert in stofweergave, in het spoor van de zeventiende-eeuwse meesters. Voor een kunstproject ‘Kunst in de Heilige Driehoek’ – dat is een

drievuldigheid van kloosters in het Brabantse Oosterhout – schilderde hij deze *Madonna del Mare Nostrum* – Onze Lieve Vrouw van de Middellandse Zee. Op het schilderij staat zoals u ziet een zwarte vrouw met haar kind, gewikkeld in isolerend folie om hen warm te houden zoals dat met drenkelingen gebeurt en de vluchtelingen die van de bootjes op de Middellandse Zee of uit het water gered worden. Zoals u ziet staan zij voor de zee onder een wolkenlucht.

Het is een voorstelling van een vluchteling met haar kind, uiteraard – en het is ook nog eens een prachtige voorstelling, wat mij betreft – maar dat zegt nog niet veel over de zeggingskracht van het schilderij. Dankzij de schoonheid en het hyperrealisme ervan – veel mensen die het voor het eerst zien denken dat het een foto is – werkt het schilderij op de kijker als een icoon. Dat wil zeggen dat je niet zozeer naar het schilderij kijkt, maar dat er door het schilderij naar jou wordt gekeken. Zowel het kind als de vrouw kijken indringend en neutraal naar jou. Er valt op de gezichten van de vrouw en het kind geen angst te lezen, maar ook geen opluchting, of dankbaarheid. Zij doen geen appèl op de kijker. De vrouw en het kind zijn er gewoon. Het feit dat zij bestaan en vanuit hun positie naar de wereld kijken, inclusief de kijker voor het schilderij, verandert de wereld en het wordt aan de kijker overgelaten hoe deze daarop reageert. Tegelijkertijd is duidelijk dat de reactie van de kijker maar beperkte betekenis heeft. Het bestaansrecht van de vrouw en haar kind zijn er niet afhankelijk van. Zij zijn wel een vraag, maar een vraag aan de kijker, aan mij als kijker. Zij vragen aan mij, als kijker, hoe ik reageer op het gegeven dat zij er zijn, het simpele, onweerlegbare en niet te negeren gegeven dat zij zijn.

Waarschijnlijk aangestoken door Hansa's belangstelling voor materiaal viel mij op dat het thermische folie goud en zilver is. Goud en zilver – geel en wit – dat zijn de kleuren van de rooms-katholieke kerk in de heraldiek, de wapenkunde. De kerk als de koesterende mantel van de armen die het vlees zijn van de Gezalfde, de *theo-tokoi*, de dragers van God, zoals Maria in de Oosterse Orthodoxie *theotokos* wordt genoemd, God-dragende. De kerk die daar haar objectiviteit aan ontleent, aan deze lichamelijke en vleselijke aanwezigheid. Los daarvan is zij niets anders dan een hyperdun beschermend vlies, zijn betekenis ontleent het aan wie het beschermt. Je kunt je in dienst van haar stellen, niet omdat het strikt gezien nodig is – de vlies is er al – maar omdat het goed is. Wij hoeven de Madonna, wij hoeven de vluchtelingen niet te redden. Zij redt, zij redden ons, als zij daartoe de kans krijgen.

3.

Als je voor het schilderij staat en je let goed op, dan zie je dat op het schilderij de vrouw net langs jou heen kijkt. Niet botweg alsof je er niet zou zijn, zoals er vaak niet naar haar gekeken wordt, maar ze plaatst je in een wijder blikveld. Zij ziet je wel, maar je bent voor haar niet het centrum van de aandacht. Je bent een vertegenwoordiger van de wereld die sinds ze is aangekomen ook haar wereld is. Zij kijkt de toekomst in, kijkt naar wat zich achter jouw rug aandient: jij kunt die niet zien, hij bevindt zich achter je rug, maar zij ziet hem, heeft hem voor zich. Voeg jij je, wordt je het front van een toekomst die haar verwacht, die voor haar ruimte is en ruimte maakt? Als zij inderdaad de Madonna is en daarmee ook het beeld van de kerk, dan is de vraag niet of jij haar redt, maar is de vraag of jij met haar bent om zo, net als zij gered is, gered te worden. Jij hoeft de Messias niet te zijn, wij hoeven de Messias niet te zijn, want zij draagt de Messias. Kunnen wij in haar en hem, kunnen wij in hen de Goddraagster en de Gezalfde, de *theotokos* en de *christos* verwelkomen? Ook als zij ons niet direct hoop geven, maar wij ons eerder voelen opgenomen in de hopeloosheid van hun situatie, van de situatie van degenen die zij achter hebben moeten laten waar zij vandaan komen en onderweg? Kunnen wij geloven dat alleen uit deze hopeloosheid de ware hoop geboren kan worden? Of kun je dat niet en heb je zo hen al opgegeven: als er al hoop is, dan toch niet voor hen? Als dat het alternatief is, kun je je afvragen of wij wel voor de hoop kunnen kiezen. Zijn we dan niet geroepen om, met de titel van een boek van de Amerikaanse Baptistische moraaltheoloog van Cubaanse afkomst Miguel De La Torre, de hopeloosheid te omhelzen – *Embracing Hopelessness* (2017) heet zijn boek – moeten wij dan

niet de hopeloosheid omhelzen uit naam van de solidariteit? Kunnen wij wel hoop omhelzen die zou betekenen dat zij en de haren, die zou betekenen dat wie dan ook in de hopeloosheid wordt achtergelaten?

De Madonna dus niet, maar het kind op haar arm kijkt wel strak naar jou als toeschouwer. Zoals al gezegd, niet met de smekende blik die wij kennen van de hedendaagse goededoelenporno, maar met de blik waar jonge kinderen het patent op lijken te hebben: pure afwachting, uitsluitend receptieve waarneming. De afwachting lijkt niet helemaal zonder spanning: de grote teen van het ene zichtbare blote voetje van het kind staat gestrekt iets naar boven. Hij belichaamt de toekomst, dezelfde toekomst die zijn moeder over jouw schouder en voor jou nog onzichtbaar ziet opdoemen. Het kind geeft zich over in een pure vraag: wie zal jij voor mij blijken te zijn? Het uitgelokte antwoord luidt wat mij betreft: onlosmakelijk van jou en met jou! Onze taak is niet dit kind te redden, onze taak is onszelf te redden door ons door dit kind tot gemeenschap ermee te laten aanspreken. Wij worden gered voor zover wij geloven dat wij door dit kind en met dit kind worden gered of ten onder gaan.

Het geeft ons de opdracht ontroostbaar te zijn om elk ongered kind – volwassene, bejaarde. Ontroostbaar, maar niet hopeloos. De ontroostbaarheid is een gestalte van de hoop die mateloos vervuld wordt in elk kind – elke volwassene, bejaarde – die *wel* wordt gered. We weten sinds Jezus' parabel van de negenenegentig schapen en het ene schaap dat God niet kan tellen. Het wordt tijd dat ook wij het tellen afleren! Heeft er iemand gehuild om deze mensen, zij paus Franciscus vijfeneenhalf jaar geleden op Lampedusa, over degenen die op weg naar Europa in de Middellandse Zee verdrongen zijn. Maar zeker zo klemmend en zeker ook in de geest van paus Franciscus, is voor mij de vraag of er iemand gejuicht heeft om het redden van de geredden.

Het gaat er uiteindelijk niet om of wij een gaatje vinden zodat het gezin Tamrazyan toch in Nederland kan blijven, het gaat er uiteindelijk niet om of de staatssecretaris nog eens met zijn hand over zijn hart strijkt – hoe hartstochtelijk ik ook hoop dat hij dit zal doen en hoe belangrijk het voor het gezin Tamrazyan ook is. Maar de echte vraag is waarom er bij de kinderen van dit gezin niet wordt gezegd, zoals de slingers zeggen die jonge ouders tegenwoordig voor raam hangen bij een geboorte en zij ons als voorbijgangers klaarblijkelijk met hen willen laten zeggen: hoera, een jongen, hoera, een meisje, hoera een mensenkind, een kind van God! Ik zei het al bij de opening: welkom is een beladen woord geworden. Maar juist daarom moeten we het gebruiken. Wij zijn, ieder mens is welkom.

Neen, dat is geen asiel- of vreemdelingenbeleid en daar kun je ook niet meteen een asiel en vreemdelingenbeleid mee maken, maar het is wel het eerste en het laatste wat gezegd moet worden en wat door geen asiel- en vreemdelingenbeleid mag worden tegengesproken. En het wordt voortdurend tegengesproken.

4.

De evangelielezing van vandaag die wij zojuist hoorden, eindigt met Jezus die besneden wordt. Hij wordt opgenomen in het verbond van God met het Joodse volk. Zo is Maria moeder van God: door haar kind in de ruimte van God te brengen, de ruimte van de tempel, de ruimte van het verbond. Door hem zo toekomst te geven, hem zo te laten zien en duidelijk te maken dat Hij toekomst is. Uit onze kinderen wordt toekomst geboren als wij hen en daarmee die toekomst de ruimte geven. Uit onze kinderen wordt Gods toekomst geboren, als wij hen en daarmee God de ruimte geven en wij die ruimte niet willen begrenzen, maar ons in die ruimte invoegen. Natuurlijk moet er zorg zijn en hebben wij ons daarover op de juiste manier en met mate zorgen te maken: zonder heel veel geregeld en organisatie had deze kerkdienst niet vanaf eind oktober tot nu kunnen doorgaan. Maar we lezen in het Johannesevangelie: 'Wanneer een vrouw moet bevallen, heeft ze het zwaar, omdat haar uur gekomen is; maar is het kind eenmaal geboren, dan denkt ze

niet meer aan haar benauwdheid, uit pure vreugde, omdat er een mens ter wereld gekomen is' (Joh, 16,21). Zullen wij, met Maria, deze kersttijd aangrijpen om onze vreugde de vrije loop te laten omdat er mensen ter wereld komen, kinderen van God naar ons toekomen, en dat wij onder hen mogen wonen zoals God onder ons is komen wonen. In het *Salve Regina*, de antifoon die in kloosters aan het einde van de dag ter ere van Maria wordt gezongen, worden Maria *misericordes oculos* toegescheven, barmhartige, compassievolle, degene die gezien worden waarderende en promoverende ogen. Zij kijkt zo naar ons mensen en de rest van de schepping, dat Gods aanwezigheid erin zichtbaar worden en aan het licht treden.

Zo draagt zij God de wereld in. Mogen wij daarin haar kinderen, haar verwanten worden.